

1985. – 65 с.

6. Мирський С.Л. Особенности профессионального обучения во вспомогательной школе. / С.Л. Мирський. – М.: Просвещение, 1966 с.

The article deals with the theoretical analysis of the interaction of coherent speech and work mentally retarded students in the literature.

Keywords: connected speech, work, mentally retarded pupils, secondary school.

Отримано 19.9.2013

УДК 376 (075.8)

О.М. Вержиховська

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА ПЕРЕКОНАННЯ У РОБОТІ З РОЗУМОВО ВІДСТАЛИМИ УЧНЯМИ

В статті розглядаються питання організації та проведення методики формування свідомості та переконування з розумово відсталими учнями, зокрема дається характеристика використання основних методів впливу.

Ключові слова: розумово відсталі учні, методи формування свідомості та переконування.

В статье рассматриваются вопросы организации и проведения методики формирования сознания и убеждения с умственно отсталыми учениками, в частности дается характеристика использования основных методов воздействия.

Ключевые слова: умственно отсталые ученики, методы формирования сознания и убеждения

Серед практичних завдань, які висувають перед педагогом, здійснюючи методику переконування, В. Коротов виділяє:

1. Відбір інформації, засвоєння якої організує педагог. На конкретному етапі роботи, з конкретним складом учнів вихователь самостійно повинен знайти той набір ідей, знань, фактів, засвоєння яких кожним з учнів в даний момент необхідно. Для цього важливо мати чіткі уявлення про рівень знань і переконань учнів, який вже досягнутий у

роботі з дітьми до цього часу, а також слід враховувати обсяг вікових та індивідуальних особливостей дітей, що допомагає здійснити реальну доступність для кожної дитини інформації, яка пропонується педагогом.

2. Побудова системи методів переконання. Переконання, на думку В.О. Сухомлинського, за своєю природою не може бути бездіяльним духовним скарбом. Воно живе, відшліфовується тільки в активній діяльності. Людина у чомусь переконується лише тоді, коли вона закріплює у собі принципи, за які готова боротись, якими не поступиться ні за яких обставин. Отже, важливим є правильний підбір методів переконання та дотримання специфіки їх використання у допоміжній школі.

І.Г.Єременко виділяє наступні методи морального переконання: інформація, пошук, дискусія, взаємоосвіти.

Дослідники В.І. Петрова, О.С. Богданова та інші до методів морального переконання додають також наступні: приклад, переконання, навіювання.

Методика формування свідомості та переконання включає наступні методи:

- **інформаційний**, який забезпечує організовану педагогом передачу учням знань шляхом переконання їх або підбору відповідних книг, творів мистецтва та ознайомлення дітей з ними;

- **пошуковий**, який допомагає включенню дітей у самостійне отримання знань з різних джерел і обробки цієї інформації;

- **дискусійний**, який спонукає учнів до обмірковування та обміну думками за тими чи іншими актуальними питаннями, до колективного вироблення правильної точки зору, за участі та допомоги вчителів;

- **взаємної освіти**, який дозволяє залучати учнів до активної пропаганди отриманих ними знань серед своїх однолітків і в більш широкому соціальному оточенні.

Ці методи виконують загальну функцію перетворення знань, отриманих понять та уявлень в особисті погляди і переконання учнів.

Автори О.С.Богданова, В.І.Петрова до методів формування свідомості та переконання особистості відносять: бесіду, лекцію, дискусію, переконання, навіювання, приклад.

Дамо більш детальну характеристику основних методів формування свідомості та переконання учнів допоміжної школи. На нашу думку, І.Г.Єременко дає більш доцільну класифікацію, яка поєднує у собі всі методи формування свідомості та переконання.

До методів формування свідомості та переконання можна віднести наступні:

І. Інформаційний метод забезпечує передачу учням знань, ідей, фактів шляхом повідомлення тих чи інших відомостей педагогом, чи шляхом реалізації під керівництвом вчителя, самостійної роботи учнів з джерелами інформації.

Завдання інформаційного методу:

1) забезпечення сприйняття дітьми певного числа знань на доступному

для них рівні і засвоєння їх у бажаному обсязі;

2) стимулювання інтересу вихованців до отримання необхідних знань і розвиток в них потреби постійно їх поповнювати.

Цей метод застосовується у допоміжній школі, розпочинаючи з молодших класів. Педагог може сам враховувати вікові, індивідуальні та психофізіологічні особливості дітей, встановлювати зміст, обсяг і форму подачі їм необхідної мовленнєвої інформації.

Інформаційний метод використовується на перших етапах формування в розумово відсталих учнів знань (понять, уявлень), поглядів, переконань, коли в них ще немає достатньо розвинутого словникового запасу у відповідній галузі знань.

Функції інформаційного методу:

1) подача учням відповідної інформації;
2) пояснення теоретичних положень, фактів, шляхом характеристики їх причин і взаємозв'язку;

3) моральна оцінка дій та вчинків людей, з метою надання допомоги дітям у виборі правильної лінії поведінки;

4) включення дітей у процес цілеспрямованої суспільно корисної діяльності з метою зацікавлення учнів позитивними вчинками.

Вищеподані функції інформаційного методу, при конкретному його застосуванні, проявляються у комплексі та складають одну головну функцію – *формування у школярів морального переконання*.

Для передачі учням знань у процесі практичної діяльності педагог може використовувати широкий набір засобів, які є характеристикою даного методу. До засобів інформаційного методу відносять: живе слово педагога, власний приклад вихователя, роботу з книжками, газетами і журналами, перегляд кінофільмів і телепередач, театральних спектаклів та інше.

Кожний засіб методу має свої різноманітні форми, наприклад: живе слово педагога – це усне повідомлення знань вчителя у формах:

1) *розповіді* – це коротке живе повідомлення про будь-які явища, факти, події;

2) *лекції* – це значне за обсягом і тривалістю повідомлення про будь-які явища, факти, події(використовують в старших класах);

3) *бесіди* – визначають більш активну роль самих дітей в добуванні засвоєних знань, це зворотній зв'язок між педагогом та дітьми (запитання-відповідь).

Головні вимоги розвитку в учнів активного інтересу до інформації є:

- 1) актуальність повідомлених знань;
- 2) оперативність їх передачі школярам;
- 3) емоційна подача матеріалу;
- 4) дотримання почуття міри.

Не менш важливу роль в активізації пізнавальної діяльності дітей і активізації їх інтересу до інформації відіграють, поряд з вимогами, спеціальні прийоми, які ґрунтуються на знанні та обліку закономірностей

психічних явищ, зокрема механізмів розвитку психічних процесів (уваги, пам'яті та ін.).

С.Г. Карпенчук, характеризуючи інформаційний метод, вказує на те, що лекція – це розгорнутий та організований в доступну форму систематичний виклад суті тієї чи іншої проблеми, що передбачає передачу знань, формування поглядів і переконань.

Логічний центр лекції – будь-яке теоретичне узагальнення, що належить до сфери наукового світогляду. Структура лекції включає 3 етапи:

1. Підготовчий етап. Робота на даному етапі спрямована на:
 - формулювання теми;
 - виявлення мети;
 - складання попереднього плану;
 - добір і вивчення літератури;
 - складання розгорнутого плану;
 - збір матеріалу.
2. Вступ. Попереднє слово лектора.
3. Основна частина. У процесі проведення лекції використовують наступні методи проведення, а саме:
 - індуктивний: подача інформації від часткового до загального;
 - дедуктивний: подача інформації від загального до часткового;
 - проблемний: подача інформації за допомогою постановки проблемного запитання і його розкриття;
 - аналогій: подача інформації іде за параметрами паралелі та подібності явищ і подій, що підводить до формування відповідних висновків;
 - концентричний: виклад усього матеріалу будується навколо одного логічного центру;
 - просторовий: інформація подається в динаміці, використовуючи наочність.
4. Заключна частина. На підсумковому етапі лекції дається основна і допоміжна Список використаних джерел, відповіді на запитання, підсумок інформації, постановка завдань дослідження; спостерігається емоційне підсилення вражень.

Елементи методу лекції можливо використовувати лише у старших класах допоміжної школи, у зв'язку із тим, що розумово відсталі діти не вміють самостійно опрацьовувати інформацію, систематизувати її і виділяти основні положення.

Серед інформаційного методу провідне місце відводиться бесіді.

Бесіда – метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування, це джерело взаємин між об'єктами і суб'єктами виконання в процесі колективної чи індивідуальної діяльності.

С.Г.Карпенчук виділяє наступні етапи бесіди:

1. Підготовчий чи мотиваційний етап. На даному етапі передбачається: обґрунтування теми; актуалізація уваги з метою підготовки дітей до обговорення життєво важливих подій, фактів, моральних вчинків,

ситуацій.

2. Основний етап. Педагог пропонує учням першоджерело (матеріал для обговорення: розповідь, уривок з художнього твору та кінофільму, стаття, подія, ситуація – позитивна чи негативна основа).

3. Діалог з дітьми. Невід’ємна частина основного – запитання, відповіді, тематичні вікторини, заочна подорож, проблемні питання. У процесі діалогу можна використовувати елементи прикладу, дискусії.

4. Підведення підсумків передбачає узагальнення висловленого, формування раціонального, обговорення проблеми, конкретна програма дій для закріплення прийнятої норми.

У методиці формування свідомості та переконання у розумово відсталих дітей при використанні бесіди провідне місце відводиться етичній бесіді.

Етична бесіда – це засіб залучення учнів до обговорення, аналізу вчинків і вироблення моральних оцінок і суджень.

Її мета полягає в тому, щоб дати дитині можливість обміркувати свій повсякденний досвід, досвід колективу і співвіднести його з загальноприйнятими моральними оцінками; розширити рамки соціальних, моральних уявлень, розкрити їх зв’язок з конкретними вчинками, діями особистості.

Етична бесіда з розумово відсталими дітьми має на меті – корекцію неправильних моральних уявлень у даної категорії дітей.

Педагогу необхідно заздалегідь уявити собі головну мету і практичний висновок до якого він повинен підвести учнів в ході обговорення теми бесіди. Тому, будь-яка етична бесіда повинна бути чітко спрямована. Потрібно також обміркувати серію послідовно поставлених запитань, змодельовати можливі типові відповіді учнів, визначити матеріал, яким прийдеться оперувати.

Етична бесіда має виховуючий зміст тільки у тому випадку, коли вона викликає відповідний відгук в душі учнів, стимулює їх активність і закінчується висновками, які сформовані самостійно учнями. Висновки можуть бути сформульовані у вигляді етичного правила.

У допоміжній школі завдання вчителя полягає не лише у тому, щоб добитися від учнів узагальнюючих формулювань, морального правила, оскільки допомагає їм визначити своє ставлення до моральної ситуації, яка розглядається з розв’язаної з нею проблеми. Це є складним етапом роботи, тому що розумово відсталі діти майже не вміють встановлювати причиново-наслідкові зв’язки між фактами і явищами.

Етапи проведення етичної бесіди:

1. Вибір теми етичної бесіди в допоміжній школі. Цей етап потребує з’ясування конкретних фактів з життя дитячого колективу, вчинків окремих учнів.

Розумово відсталі діти не можуть без допомоги вчителя порівнювати поведінку героїв літературних творів, робити відповідні моральні заключення, висновки. Їм достатньо важко оцінювати свої вчинки, вони

краще оцінюють вчинки інших дітей, тому вихователі допоміжної школи повинні використовувати приклади із життя даного колективу, враховувати досвід дітей, запас слів, термінів, понять.

2. Підготовка матеріалу до проведення бесіди. Крім фактів життя, спостережень дітей, у бесідах використовують: оповідання, нариси та інші літературні твори. Вихователь заздалегідь пропонує учням книжки для читання, щоб потім легко було обговорювати ту чи іншу тематику.

3. Проведення етичної бесіди.

У 1 класі значне місце займає розповідь вихователя, його аналіз та оцінка різних подій. У 3 класі зростає обсяг висловлювань самих дітей, їх самостійних оцінок моральної сторони обговорення подій.

У кінці бесіди виводиться моральне правило. Для молодших школярів воно повинно бути більш конкретним і скороченим, деталізованим, а для старших школярів – розгорнутим, чітким, об'ємним та деталізованим.

При проведенні етичної бесіди можна використовувати репродуктивні картини, діапозитиви, діафільми, комп'ютерні програми. Саме це сприяє розвитку мовлення, слухового і зорового сприйняття у розумово відсталих дітей.

При підготовці до етичної бесіди слід використовувати наступні джерела морального переконання:

- 1) навчальні програми, підручники;
- 2) твори різних видів класичного і сучасного мистецтва;
- 3) засоби масової інформації
- 4) особистий приклад батьків, педагогів, старших товаришів.

II. Пошуковий метод. Наступним методом формування свідомості та переконання учнів виступає метод пошукового характеру.

Його суть полягає у тому, що вихователь, організовуючи творчу пізнавальну діяльність учнів, спонукає дітей самостійно знаходити витoki нової інформації, самостійно вивчати її та отримувати на цій основі достовірні знання (уявлення, пізнання, переконання), придбати цінні пізнавальні вміння і навички.

Метод застосовується у допоміжній школі, але в старших класах, тому що в молодших класах розумово відсталі діти ще не вміють користуватись самостійно підручниками, а отже, не вміють знаходити нову інформацію, вивчати та інтерпретувати її.

Учні старших класів допоміжної школи вже привчені знаходити потрібний матеріал, самостійно його знаходити, вивчати, опрацювати та аналізувати.

Виділяють наступні види пошукової діяльності (І.Г.Єременко):

1. Бібліографічний пошук, який спрямований на самостійну роботу учнів з підбору і вивчення літератури, пов'язаної з певною тематикою. Вивчення літератури проводиться у бібліотеках.

2. Збір краєзнавчих матеріалів (гербарії, зразки місцевих порід, рослин). Для впровадження даного виду пошукової діяльності педагог організовує та проводить з учнями екскурсії, краєзнавчу роботу, туризм,

роботу у шкільних музеях, краєзнавчих гуртках. Пошукова діяльність має спрямований творчий характер.

3. Дослідно-практичні роботи учнів в лабораторіях школи, на пришкільній ділянці, в трудових об'єднаннях, в різноманітних гуртках і секціях. Цей вид пошукової діяльності передбачає проведення індивідуальних або групових науково-дослідних робіт. У допоміжній школі пошук є складним, він нерідко проводиться довготривало і здійснюється в основному дітьми колективно. Наголосимо на тому, що пошук є продовженням уроку і дає можливість використовувати теоретичні знання на практиці.

Виділяють наступні етапи пошукової діяльності:

– Визначення мети, об'єкта пошуку, постановка і конкретизація його задач, тобто відповідь на запитання: "Для чого потрібен пошук?", "Що потрібно шукати?", "І для чого шукати?"

– Збір матеріалу. Необхідно правильно привчати дітей працювати у колективі, оперувати знахідками, розподіляти обов'язки між членами групи.

– Обробка, систематизація і вивчення знайдених матеріалів. Кожний матеріал у пошуковій діяльності повинен бути не лише знайденим, але й вивченим дітьми. Учнів допоміжної школи привчають аналізувати, систематизувати, узагальнювати знайдений матеріал, що дає змогу надалі переконати їх у необхідності цього матеріалу.

– Обговорення матеріалу. Пошукова діяльність поступово ускладнюється. Пошук – це один із головних матеріалів переконання. Цей метод використовується на уроці, при виконанні домашнього завдання, у роботі гуртка, у турпоході, тощо.

III. Метод дискусійного характеру.

Дискусія – це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних точок зору.

Дискусія – це метод переконання, він втягує вихованців в обмін думками за особистими і суспільно значущими проблемами.

Метод дискусії викликає різні точки зору, забезпечує вироблення, підтримку і розвиток в учнів правильних, у моральному і науковому аспекті, уявлень. Поряд з цим, даний метод припускає критику і подолання помилкових, неправильних поглядів у дітей.

Дискусійний метод сприяє:

1) закріпленню в свідомості учнів наукових поглядів і переконань, моральних ідеалів;

2) формуванню в учнів критичного підходу до власних недоліків.

"У суперечці народжується істина" говорили люди багато років тому.

У суперечці народжуються і відшліфовуються важливі якості людини, а саме: вміння осягнути істину; вміння відстояти і пропагувати свої погляди, аргументувати свою точку зору; мужність визнати свої помилки у поглядах (С.Г. Карпенчук).

Як стверджує І.Г. Єременко, цей метод практикується у старших класах допоміжної школи, але він є важким для сприйняття та здійснення розумово відсталими дітьми.

Дискусії властива чітка мета; бездоганна компетентність; науковий підхід до проблеми, що обговорюється; повага до аргументів противника; послідовна критика позиції опонента.

Переваги дискусії полягають у тому, що у процесі її здійснення, відбувається координація думок окремих осіб; стимулювання учасників дискусії чітко й точно формулювати свої думки; з'ясування помилок у мисленнєвій діяльності дітей; удосконалення вдалих прийомів дискутування.

Проведення дискусії передбачає дотримання наступних вимог, зокрема:

- чисельність учасників (15 осіб);
- усіх учасників можна поділити на 2-3 підгрупи (поділ);
- розміщення учасників у вигляді кола, півкола (С.Г. Карпенчук).

На відміну від учнів загальноосвітньої школи, розумово відсталі діти потребують іншої організації дискусії, зокрема обов'язковими повинні бути:

- попередня підготовка 2-3 учнів, які виступатимуть з теми, що буде розглядатися;
- попередня підготовка усіх дітей до дискусії, а саме – вони повинні розглянути інформацію, яка б дозволила їм усвідомити питання дискусії;
- оформлення приміщення до дискусії;
- підбір та конкретизація питань щодо обговорення їх дітьми;
- врахування психофізіологічних, індивідуальних та вікових особливостей учнів допоміжної школи, з якими організовується дискусія.

Організація дискусії:

- визначення цілей і теми дискусії;
- збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій)
- упорядкування, інтерпретація і спільна оцінка отриманої в ході обговорення інформації (вироблення ухвали);
- підведення підсумків.

Серед форм проведення дискусії І.Г.Єременко виділяє:

1) Збір, а саме: обговорення моральних проблем, актуальних завдань і планів.

2) Учнівська конференція, яка проводиться як підсумок довготривалої пошукової роботи школярів.

3) Диспут – обмін думками, одна з традиційних і широко практикованих форм, як метод дискусії знаходить повне своє вираження у процесі мовленнєвої діяльності дітей.

Диспут (домірковою, дискутую – лат.) передбачає зіткнення різних точок зору.

Фоми диспуту: диспут-лекція; диспут-дискусія; власне диспут.

Рекомендації до організації та підготовки диспуту:

- тема диспуту повинна бути актуальною і систематизованою, скорегованою до рівня сприйняття дітьми;
- тема повинна обов'язково конкретизуватися питаннями для обговорення, які попередньо підбираються педагогом;
- усі учні повинні не лише попередньо знати про диспут, який організовується у класі, але й також прочитати необхідну інформацію, яка буде розглядатися, аналізуватися, систематизуватися та узагальнюватися під час диспуту;
- спеціальне оформлення приміщення потребує залучення усіх дітей до виготовлення необхідних матеріалів, конспектів, стендів;
- педагог повинен підготувати доповіді для доповіді для сильніших учнів, які будуть виступати перед дітьми, з скороченим змістом інформації, яка попередньо ними була опрацьована.

IV. Метод взаємної освіти

Взаємна освіта – метод, який формує в школярів потребу і вміння пропагувати свої знання, погляди, переконання

Сутність методу взаємної освіти полягає у включенні учнів в ситуації, в яких вони повинні переконувати одне одного.

Цей метод не застосовується у допоміжній школі в повному обсязі, тому що розумово відсталі діти не можуть пропагувати свої знання і не мають у цьому потреби.

Цей метод використовується тільки у формі: 1) політінформації; 2) діяльності шкільних музеїв; 3) клубів інтернаціональної дружби.

Список використаних джерел

1. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе: Кн. для учителя / под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 416 с.
2. Воспитательная работа во вспомогательной школе / под ред. Дульнева Г.М. – М.: Просвещение, 1989. – 92 с.
3. Воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей и воспитателей / под ред. В.Ф. Мачихиной. – М.: Просвещение, 1980. – 62 с.
4. Еременко И. Г. Олигофренопедагогика: Учеб. пособие. – К.: Вища школа, 1985. – 327 с.
5. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.

The paper deals with the organization and methods of forming the minds and persuasion with mentally retarded students, particularly describes the use of fixed effects methods.

Keywords: mentally retarded pupils, methods of forming the minds and persuasion

Отримано 18.9.2013